

Оригинални научни рад

УДК: 316.644:376.1-056.26/.36-053.5(497.115)

DOI: 10.5937/zrffp53-42683

СТАВОВИ РОДИТЕЉА ДЕЦЕ ТИПИЧНОГ РАЗВОЈА ПРЕМА ИНКЛУЗИЈИ ДЕЦЕ СА ТЕШКОЋАМА У РАЗВОЈУ У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА НА ПОДРУЧЈУ ОПШТИНЕ ГРАЧАНИЦА

Татјана П. КОМПИРОВИЋ¹

Татјана С. РАДОЈЕВИЋ²

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за педагогију

Марија Д. ПАВЛОВИЋ³

Грађевинско-саобраћајна школа, Приштина – Грачаница

¹ tatjana.kompirovic@pr.ac.rs

² tatjana.radojevic@pr.ac.rs

³ mariola.pavlovic1992@gmail.com

СТАВОВИ РОДИТЕЉА ДЕЦЕ ТИПИЧНОГ РАЗВОЈА ПРЕМА ИНКЛУЗИЈИ ДЕЦЕ СА ТЕШКОЋАМА У РАЗВОЈУ У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА НА ПОДРУЧЈУ ОПШТИНЕ ГРАЧАНИЦА⁴

Кључне речи:
инклузија;
инклузивно
образовање;
деца са тешкоћама
у развоју;
ставови родитеља
деце типичног
развоја.

Сажетак. У раду се разматрају основни конструктивни и педагошки аспекти у вези са ставовима родитеља деце типичног развоја према инклузији и важности укључивања деце са тешкоћама у развоју у редовни образовни систем. Инклузија је процес који промовише универзално прихватање и осећај припадности за све ученике, а не само физичко укључивање деце са тешкоћама у развоју у редован систем образовања. Да би се дете са тешкоћама у развоју што успешније укључило у редован систем образовања, неопходна је синхронизована сарадња школе, са једне стране, и родитеља деце са тешкоћама у развоју али и родитеља деце типичног развоја, са друге стране. Узимајући то у обзир, јасна је важност ставова родитеља деце типичног развоја према инклузији.

Сходно томе, рад је имао за циљ теоријско-емпиријско утврђивање и објашњење ставова родитеља деце типичног развоја према инклузији и важности укључивања деце са тешкоћама у развоју у редовни образовни систем. Узорак истраживања чинили су родитељи деце типичног развоја (N = 205) са подручја Косова и Метохије, из Општине Грачаница. Подаци су обрађени дескриптивном статистиком, на основу упитника који је конструисан за потребе истраживања.

Резултати истраживања показују да у испитиваном узорку родитеља деце типичног развоја постоје два поларитета ставова према инклузији и укључивању деце са тешкоћама у развоју у редовно образовање, што приказује да је неопходно непрестано радити на подизању свести јавног мњења о важности инклузије и њеном значају за сву децу, али и обезбеђивању и побољшању услова за њену пуну примену.

⁴ Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-47/2023-01/200184).

Увод

Термин инклузија у нашој средини ушао је у ширу употребу пре нешто више од десет година, да би последњих година био један од можда најчешће употребљаваних термина када је реч о променама у образовању. Према Радивојевић и др. (2007), потреба овог термина је нарочито учестала са појавом концепта квалитетног образовања за све, па је инклузија донекле и поистовећена са њим, што је сасвим разумљиво, јер инклузивно образовање значи могућност школе да обезбеди добро образовање свој деци, без обзира на њихове различитости. Према дефиницији UNESCO-а из 2005. године (Acedo et al., 2008), инклузија подразумева право сваког детета да без обзира на његово физичко, интелектуално, емоционално, социјално, језичко или друго стање, буде укључено у образовни систем, односно у редовне школе и разреде. Образовни концепт, који се заснива на општем ставу о потреби укључивања све деце у редовне школе, познат је као инклузивно образовање. Инклузивно образовање представља образовни систем који одговара на све потребе ученика и као такав константно ради на побољшању учешћа и елиминацији искључености из свих аспеката школовања, и то на начин да се ниједан ученик не осећа другачијим од било којег другог и који осигурава резултате (Booth & Ainscow, 2000). Између термина интеграција и инклузија често се не прави разлика, мада они суштински означавају различите ствари. Интеграција подразумева укључивање детета са развојним тешкоћама у редован образовни систем, онакав какав заправо он јесте, па се од детета очекује да се промени, рехабилитује како би се прилагодило и уклопило у школски систем. Са друге стране, инклузија подразумева промену образовног система, односно прилагођавање вртића и/или школе сваком појединачном детету и квалитетно образовање за сву децу. Дакле, „тежиште васпитно-образовних интервенција се помера са детета на образовни систем и друштвено окружење“ (Novović et al., 2008, стр. 11). Инклузивно образовање подразумева промену система, а не детета (Wagner et al., 2018).

Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у основним школама на подручју Ойштинине Грачаница

Говорећи о инклузији, неизоставно је дефинисати појам детета са тешкоћама у развоју. Према Светској здравственој организацији, дете са тешкоћама у развоју је оно које у одређеном временском периоду није у стању да физички или ментално потпуно учествује у типичним активностима за своју старосну групу. Природа активности односи се на социјалну, рекреативну, едукативну и говорну групу. „Поремећај у развоју дефинише се као соматско или ментално оштећење, које знатно лимитира особу у једној или више значајних животних активности и захтева посебан систем подршке и третмана, док је сметња консеквенца функционалног оштећења, односно свако ограничење или одсуство функције, настало због оштећења способности обављања појединих активности у оквиру нормалног“ (Голубовић, 2005, стр. 7). Самим тим, инклузија подразумева све потребне врсте подршке деци са тешкоћама у развоју, од промене ставова, преко системских решења, до отклањања препрека у окружењу, како би она под једнаким условима могла да користе своје право на редовно образовање.

Једну од важних ставки за укључивање деце са тешкоћама у развоју у заједницу представљају и ставови родитеља деце без тешкоћа у развоју у вези са тим, односно ставови родитеља деце типичног развоја. Инклузија у образовању подразумева позитивно деловање свих школских и ваншколских фактора у правцу проширивања могућности активног укључивања сваког детета у развојно стимулативни и васпитно-образовни процес, у чему основну улогу има родитељ како типичног детета, тако и детета са сметњама у развоју.

Познато је да постоје предрасуде у вези са различитошћу деце са тешкоћама у развоју у односу на типичну децу, што неминовно утиче на сам процес имплементације инклузије. Предрасудама су најчешће склони родитељи типичне деце, који самим тим те исте предрасуде преносе и на своју децу, која ће једнога дана постати родитељи (Leyser & Kirk, 2004). Може се рећи да се ради о зачараном кругу, јер се на тај начин одржава и репродукује матрица која производи неједнака права, стигматизацију и изопштеност деце са тешкоћама у развоју из целокупне заједнице, уз значајну могућност да се за такву традицију вежу и деца ових родитеља.

Вујачић (2006) сматра да је логично очекивати да ће се позитивна инклузивна искуства родитеља са позитивним ставовима пренети и на њихову децу, што аутоматски ствара услове за прихватање разлика и квалитетнију интеракцију са вршњацима у групи. Из тог разлога, веома је важно сагледати тренутне ставове родитеља деце типичног развоја према деци са тешкоћама у развоју и њиховом инклузивном образовању. Неопходно је разбити њихове предрасуде и разрешити недоумице у вези са инклузивним образовањем, како би се проширили њихови видици о значају инклузије (Leyser & Kirk, 2004). Такође, и родитељи деце

са тешкоћама у развоју сматрају да инклузија помаже њиховој деци да постану свесна својих потенцијала, да се социјализују, стекну пријатеље, постану корисни грађани и стекну потребно искуство, које им омогућава да развију пријатељске односе са децом типичног развоја. Наводе и да је њиховој деци неопходан модел за учење говора и социјалних вештина, те да им инклузија пружа ту могућност, која на првом месту није могућа без учешћа родитеља типичне деце (Hanson et al., 2001).

Негативни ставови родитеља деце типичног развоја и њихов отпор према инклузији могу бити резултат страховања да ће њихово дете бити запостављено, да му наставник не може посветити довољно времена и пажње, или страха да њихово дете може да усвоји неубичајене форме понашања итд. Тако родитељи исказују забринутост да ће дете са тешкоћама у развоју утицати на стварање конфузије у образовној установи, да ће окупирати пажњу васпитача, што ће се негативно одразити на темпо напредовања деце типичног развоја. Са друге стране, као непобитна чињеница намеће се сарадња наставника, педагога, психолога и другог стручног кадра са родитељима деце типичног развоја, у смислу грађења позитивних ставова о комплетном укључивању деце са тешкоћама у развоју како у целокупну заједницу, тако и у систем образовања. Сарадња и укључивање родитеља деце типичног развоја у инклузивно образовање подразумева заједничко деловање и преговарање усмерено према деци са тешкоћама у развоју, у циљу налажења решења и пружања подршке у развоју и учењу. То се не може постићи када постоје негативни ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији. Сарадња не постоји када се родитељи или било ко од стручног кадра повуку и постану пасивни. Супротно томе, сарадња је успешна када постоји поштовање, жеља за слушањем и разумевањем, прихватањем промена, другачијих гледишта и нових активности, што је од изузетног значаја за развој и напредовање деце са тешкоћама у развоју (Elkins et al., 2003).

Методолошки оквир

Предмет истраживања представља проучавање ставова родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у редовни образовни систем. Основно питање на које истраживање покушава да пружи одговор је какви су ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији и у ком правцу се може деловати када је реч о подизању свести родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју.

Циљ истраживања садржан је у утврђивању ставова родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у редовни

Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у основним школама на подручју Општине Грачаница

образовни систем, који је операционализован кроз следеће *задашке истраживања*: Утврдити информисаност родитеља деце типичног развоја о инклузивном образовању; Испитати однос родитеља деце типичног развоја према инклузији; Утврдити спремност родитеља деце типичног развоја за прихватање инклузивног модела образовања; Испитати ставове родитеља деце типичног развоја о заједничком боравку и функционисању деце са тешкоћама у развоју и без њих у школским условима; Утврдити ставове родитеља о важности и корисности дружења деце типичног развоја са децом са тешкоћама у развоју; Утврдити ставове родитеља деце типичног развоја о условима за примену инклузивног образовања.

На основу предмета, циља и задатака истраживања, проистекла је *главна хипотеза*: Претпоставља се да родитељи деце типичног развоја имају позитиван став према инклузији деце са тешкоћама у развоју у редовни образовни систем. Помоћне хипотезе изведене су из главне хипотезе и усаглашене су са постављеним истраживачким задацима.

Овим истраживањем обухваћени су родитељи деце типичног развоја која похађају следеће школске установе основног образовног нивоа на подручју Општине Грачаница, Косово и Метохија: „Краљ Милутин“ у Грачаници, „Миладин Митић“ у Лапљем Селу и „Свети Сава“ у селу Сушица. Наведене образовне установе похађају и деца са тешкоћама у развоју. Узорак истраживања (N) обухвата 205 родитеља, у све три наведене школе.

Табела 1. Структура узорка у односу на место становања

Место становања	Фреквенција	Процент	Валидни процент	Кумулативни процент
Грачаница	95	46,3	46,3	46,3
Лапље Село	59	28,8	28,8	75,1
Сушица	51	24,9	24,9	100,0
Укупно	205	100,0	100,0	

Структура узорка у односу на место становања дата је у Табели 1. Подаци су следећи: 46,3% родитеља живи у Грачаници, 28,8% испитаних родитеља живи у Лапљем Селу, док најмањи број од 24,9% испитаних родитеља живи у Сушици. Пропорционално, број испитаника сразмеран је броју становника према наведеним местима.

У истраживању је примењена техника анкетирања са пригодним инструментом, упитником, који је конструисан за потребе самог истраживања. Упитник се састоји од 27 питања. Истраживање је спроведено у новембру 2021. године.

Анализа и интерпретација резултата истраживања

Информисаност родитеља деце типичног развоја о инклузивном образовању. Првим истраживачким задатком било је неопходно најпре утврдити информисаност родитеља деце типичног развоја о инклузивном образовању. У наставку су приказани резултати који су добијени на основу дескриптивне статистике.

Табела 2. Информисаност родитеља деце типичног развоја о инклузивном образовању

		N	F	%	Min	Max	AS	SD
Да ли знате шта је инклузија?	Да.	205	144	70,2	1	2	1,30	,458
	Не.		61	29,8				
На који начин сте упознати са инклузијом?	Читао/читала сам о томе.	144	51	24,9	1	4	2,19	1,085
	Путем медија.		37	18,0				
	Преко школе коју моје дете похађа.		33	16,1				
	Из разговора са пријатељима и породицом.		23	11,2				
Да ли познајете неко дете са тешкоћама у развоју?	Да.	205	138	67,3	1	2	1,33	,470
	Не.		67	32,7				

На основу показатеља дескриптивне статистике из Табеле 2, резултати говоре да највећи број родитеља (70,2%) зна шта је инклузија. Информације о инклузији родитељи су највећим делом стекли самостално, конкретно читајући о томе (24,9%), путем медија (18,0%) или преко школе коју похађа њихово дете (16,1%), док је најмањи постотак родитеља своја знања о инклузији стекао кроз разговор са пријатељима и породицом (11,2%). Очекивано, родитељи су се највећим делом изјаснили да у свом окружењу познају неко дете са тешкоћама у развоју (67,3%). Исказани подаци указују на важност информисања друштва о инклузији деце са тешкоћама у развоју у редован школски систем. Јавно мњење које познаје и разуме потребу за инклузивним образовањем уједно значи и широку јавну подршку за спровођење мера инклузивног образовања

Однос родитеља деце типичног развоја према инклузији. Други задатак истраживања формулисан је како би се сагледале перцепције родитеља деце типичног развоја у погледу њиховог односа према инклузији. Резултати су представљени у Табели 3.

Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у основним школама на подручју Оштинине Грачаница

Табела 3. Однос родитеља деце типичног развоја према инклузији и интеграцији

Однос родитеља деце типичног развоја према инклузији		N	f	%	Min	Max	AS	SD
Да ли сматрате да деца са тешкоћама у развоју треба да буду укључена у процес редовног образовања?	Да.	205	71	34,6	1	4	2,20	1,048
	Не.		48	23,4				
	Нисам сигуран/сигурна.		61	29,8				
	Свеједно ми је.		25	12,2				
Сматрате ли да деца са тешкоћама у развоју треба да се образују у специјализованим установама или редовним школама?	Треба да се образују у специјализованим установама.	205	81	39,5	1	2	1,60	,690
	Треба да се образују у редовним школама.		124	60,5				
Да ли сматрате да Ви, као родитељи деце без тешкоћа у развоју, можете имати важан учинак у интеграцији деце са посебним потребама у друштво?	Да.	205	114	55,6	1	3	1,73	,878
	Не.		32	15,6				
	Нисам сигуран/сигурна.		59	28,8				
По Вашем мишљењу, који је најбољи начин на који бисте Ви, као родитељи деце без тешкоћа у развоју, утицали на интеграцију деце са посебним потребама у друштво?	Утицајем на сопствену децу, негујући позитиван став према деци са посебним потребама.	205	89	43,4	1	3	1,85	,837
	Подизањем свести код других родитеља у вези овог проблема.		58	28,3				
	Укључивањем у одређене активности које се тичу побољшања положаја ове деце у друштву.		58	28,3				
	Друго		/	/				
Да ли мислите да деца са тешкоћама у развоју могу да постигну задовољавајуће резултате у области васпитања и образовања?	Могу постићи задовољавајуће резултате.	205	64	31,2	1	3	1,86	,683
	Резултати зависе од степена развојне сметње и рада са децом.		106	51,7				
	Не могу постићи задовољавајуће резултате.		35	17,1				

Резултати представљени Табелом 3 приказују мишљења родитеља деце типичног развоја, која се односе на процесе инклузије и интеграције. Наиме, разматрајући питање да ли деца са тешкоћама у развоју треба да буду укључена у процес редовног образовања, нешто више од трећине родитеља (34,6%) изразило је позитивно мишљење, али је скоро исти број родитеља који није сигуран (29,8%). Најмањи је број родитеља који је исказао негативан став (23,4%), односно оних који су равнодушни и свеједно им је (12,2%).

Родитељи су изнели став и о томе да ли деца са тешкоћама у развоју треба да се образују у специјализованим установама или редовним школама. Подаци који су добијени имају афирмативни карактер, јер 60,5% испитаних

родитеља деце типичног развоја сматра да деца са тешкоћама у развоју треба да се образују у редовним школама, а 39,5% испитаника истиче да њихово образовање треба да се обавља у специјализованим установама.

Надаље, испитивани родитељи највећим делом препознају да могу имати важан учинак у интеграцији деце са посебним потребама у друштво (55,6%) у такву одредницу није сигурно њих 28,8%, а 15,6% родитеља сматра да они не могу утицати на интеграцију деце са тешкоћама у развоју у друштво.

У даљем току истраживања, родитељи су исказали мишљења на који би начин они утицали на интеграцију деце са тешкоћама у развоју у друштво. У том смислу родитељи сматрају да се процес интеграције може унапредити утицајем на сопствену децу, негујући позитиван став према деци са тешкоћама у развоју (43,4%), подизањем свести код других родитеља у вези са овим проблемом (28,3%) и укључивањем у одређене активности које се тичу побољшања положаја деце са тешкоћама у развоју у друштву (28,3%), док сопствених одговора испитаника нема за ово питање.

Напослетку, родитељи деце типичног развоја изразили су своје мишљење и у погледу остваривања задовољавајућих резултата деце са тешкоћама у развоју у области васпитања и образовања. Највећи број родитеља (51,7%) истиче да успех и задовољавајући резултати зависе од степена развојне сметње и рада са децом, 31,2% испитаних родитеља сматра да могу постићи задовољавајуће резултате и 17,1% родитеља мисли да не могу постићи задовољавајуће резултате.

Сиремности родитеља деце типичног развоја за прихватање инклузивног модела образовања. Трећи истраживачки задатак односио се на утврђивање спремности родитеља деце типичног развоја за прихватање инклузивног модела образовања, а добијени резултати приказани су у Табели 4.

Добијени резултати показују да предњаче ставови родитеља да деца са тешкоћама у развоју треба да похађају исту школу као деца типичног развоја (42,9%), али забрињава податак да је скоро идентичан проценат оних родитеља који се са таквим ставом не слажу (40,5%), односно оних који су се оградиле ставом да нису сигурни (16,6%). Разлози овако поларизоване слике родитељских ставова о (не)прихватању инклузивног модела образовања могли би се тражити у недовољном познавању процеса инклузије и потреба и функционисања деце са тешкоћама у развоју. У формирању става прихватања инклузије, родитељи деце типичног развоја представљају једну од најважнијих циљних група, јер недовољним познавањем и разумевањем инклузивног модела образовања извесни страхови и предрасуде ових родитеља могу бити значајне баријере у овом процесу. Родитељи деце типичног развоја могу представљати препреку за укључивање деце са тешкоћама у развоју у редовне школе уколико према њима имају или развију негативне ставове.

Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у основним школама на подручју Оштинине Грачаница

Табела 4. Спремност родитеља деце типичног развоја за прихватање инклузивног модела образовања

		N	F	%	Min	Max	AS	SD
Да ли сматрате да је исправно да деца са тешкоћама у развоју похађају исту школу као деца без тешкоћа у развоју?	Да.	205	88	42,9	1	3	1,74	,727
	Не.		83	40,5				
	Нисам сигуран/сигурна.		34	16,6				
Који су разлози Вашег става о исправности похађања исте школе?	Прихватање различитости.	88	29	14,2	1	4	2,23	,979
	Одрастање деце са тешкоћама у развоју у свакодневном окружењу.		14	6,8				
	Међусобни утицај деце без тешкоћа у развоју и деце са тешкоћама у развоју у смислу свестраности, помоћи и одрастања без предрасуда.		40	19,5				
	Друго		5	2,4				
Због чега сматрате да није исправно да деца са тешкоћама у развоју и деца без тешкоћа у развоју похађају исту школу?	Деца са тешкоћама у развоју захтевају специјализоване установе које се баве њиховим образовањем.	83	44	21,5	1	4	1,69	,834
	Због недостатка стручног кадра неопходно да се укључи у наставу.		23	11,3				
	Због недовољне сарадње родитеља и наставника у вези овог проблема.		14	6,8				
	Због запостављања деце без тешкоћа у развоју услед посвећивања додатне пажње деци са тешкоћама у развоју.		2	0,9				
	Друго		.	.				

Родитељи који су у погледу једнаког образовања све деце у редовној школи имали позитивне ставове сматрају да је то важно због међусобног утицаја, свестраности, помоћи и одрастања деце без предрасуда (19,5%), прихватања различитости (14,2%) и одрастања деце са тешкоћама у развоју у свакодневном окружењу (6,8%). Незнатан број позитивно опредељених родитеља (2,4%) имао је сопствене одговоре на задато питање (немогућност одабира неке друге школе, немање избора/алтернативе и сл.). Ови родитељи представљају значајан ресурс овог истраживања, јер сматрају да деца са тешкоћама у развоју имају право на редовно образовање, исказујући спремност да њихово дете буде у одељењу у које су укључена и деца са тешкоћама у развоју. Родитељи истичу важност упознавања и

прихватања разлика које међу децом постоје, негујући став да треба градити друштво без предрасуда, а друштво које прихвата различитости постаје толерантније.

Родитељи који су изразили негативан став у погледу једнаког образовања све деце у редовној школи сматрају да су деци са тешкоћама у развоју неопходне специјализоване установе које би се бавиле њиховим образовањем (21,5%). Има мишљења да за такву реализацију наставе не постоји адекватан стручни кадар у школама (11,3%) и довољно развијена сарадња родитеља и наставника у вези са овим проблемом (6,8%). Занемарљив проценат родитеља (0,9%) изразио је бојазан запостављања деце типичног развоја услед посвећивања веће пажње деци са тешкоћама у развоју у школским активностима. Разлози за неприхватање деце са тешкоћама у развоју од стране родитеља остале деце у одељењу, који су овим истраживањем утврђени, указују на недовољну информисаност родитеља, страх да ће њихово дете бити занемарено због додатног времена које наставник посвећује детету са тешкоћама у развоју, забринутости да наставници неће моћи да уз своје редовне наставне обавезе одговоре и овом задатку компетентно и посвећено. Ови налази потврђују токове и неких пређашњих истраживања, којима су родитељи деце типичног развоја изразили исте страхове (Вујачић, 2009, стр. 107). Страхови родитеља да би укључивање деце са тешкоћама у развоју довело до снижавања квалитета рада наставника евидентирани су и у ранијим истраживања (СЕТП, 2006, стр. 51). Резултати истраживања ауторке Анђелковић и сарадника (2012) показују да родитељи деце типичног развоја имају углавном позитивне ставове према инклузивном образовању деце са оштећењем вида предшколског узраста, али и да показују одређен степен забринутости за положај своје деце у инклузивним групама, као и несигурност у стручњаке који раде са децом у предшколским инклузивним установама, у смислу њихове обучености и способности за такву врсту рада. „Негативни ставови родитеља типичне деце у вези са инклузивним образовањем, најчешће произилазе из страховања у погледу квалитета образовања сопственог детета“ (Мацура, 2015, стр. 24). Из тог разлога, одговорност наставника и свих запослених у школи лежи у томе да добром праксом и обезбеђивањем високог квалитета образовања за свако дете омогуће да родитељи увиде добробити од инклузивног образовања.

Ставови родитеља деце типичног развоја о заједничком боравку и функционисању деце са тешкоћама у развоју и без њих у школским условима. Кроз четврти истраживачки задатак сагледани су ставови родитеља деце типичног развоја о заједничком боравку и функционисању деце са тешкоћама у развоју и без њих у школским условима. Резултати су представљени у Табели 5.

Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у основним школама на подручју Ојштинне Грачаница

Табела 5. Ставови родитеља деце типичног развоја о заједничком боравку и функционисању деце са тешкоћама у развоју и без њих у школским условима

		N	F	%	Min	Max	AS	SD
Да ли у одељењу Вашег детета има деце са тешкоћама у развоју?	Да.	205	102	49,8	1	3	1,60	,655
	Не.		84	41,0				
	Не знам.		19	9,3				
Какви су Ваши утисци о досадашњем боравку Вашег детета у школи где има деце са тешкоћама у развоју?	Позитивни.	102	23	11,2	1	3	2,05	,708
	Углавном позитивни.		51	24,9				
	Било је непријатних искустава.		28	13,7				
Да ли сте стекли утисак да је Ваше дете било запостављено због посвећивања веће пажње деци са тешкоћама у развоју од стране наставничког кадра?	Не, никада.	102	63	30,7	1	3	1,45	,632
	Да, у почетку, али је касније све било у реду.		31	15,2				
	Тај проблем постоји све време.		8	3,9				
Молимо Вас да наведете шта сте очекивали када сте своје дете уписали у редовну школу, у одељење са дететом које има тешкоће у развоју.	Да се боље припреми за живот и формира позитивну слику о себи.	205	38	18,5	1	6	3,16	1,581
	Да научи шта је равноправност.		48	23,5				
	Да се социјализује.		32	15,6				
	Да разуме вештине важне за живот.		22	10,7				
	Да научи да пружи, али и да затражи помоћ кад је неопходна.		59	28,8				
	Друго		6	2,9				

На основу резултата исказаних у претходној табели, уочљиво је да половина родитеља (49,8%) има сазнања да у одељењу њиховог детета има деце са тешкоћама у развоју. Ова група родитеља је у даљим одговорима изразила углавном позитивне ставове у погледу заједничког боравка деце са тешкоћама у развоју и без њих (24,9% углавном позитивни и 11,2% позитивни), док је веома мали постотак родитеља у погледу тога имао непријатна искуства (13,7%). Осим тога, ови родитељи изразили су мишљење да њихова деца нису никада била запостављана због посвећивања веће пажње деци са тешкоћама у развоју од стране наставника (30,7%), односно да се то дешавало у почетку, али да је временом бивало све у реду (15,2%). Веома мали број родитеља који имају сазнања да у одељењу њихове деце има и деце са тешкоћама у развоју примећује да проблем запостављања деце типичног развоја постоји све време (3,9%). Подаци који се односе на позитивна искуства родитеља чија деца похађају наставу заједно са децом са тешкоћама у развоју говоре о томе да искуство заједничког боравка, рада

и социјалних интеракција све деце разбија предрасуде и ствара једну лепу слику прихватања и уважавања различитости, те могућности остваривања заједничког модела наставе. Изражена мишљења ових родитеља да заједнички боравак и рад све деце у одељењима не представља никакав ризик од занемаривања и посвећивања веће пажње једнима и другима јесу добра основа за разбијање страхова и предрасуда. Дакле, „родитељи типичне деце имају позитивније ставове према инклузивном образовању после одређеног времена заједничког школовања њихове деце са децом којој је потребна додатна подршка. Томе посебно доприноси и установљавање неформалних веза са родитељима нетипичне деце“ (Маџура, 2015, стр. 24). То упућује на закључак да лично искуство са децом која имају тешкоће у развоју и боља информисаност родитеља могу бити у позитивној вези са њиховим већим прихватањем и позитивнијим ставовима о инклузији.

Такође, родитељи су изразили свој став и у погледу очекивања у вези са заједничким образовањем и боравком све деце у редовној школи/одељењу. Очекивања родитеља крећу се у смеру у коме ће заједничко образовање у редовној школи њиховој деци дати прилику да науче да пруже, али и да затраже помоћ када је неопходна (28,8%) и да науче шта је равноправност (23,5%), али ће им омогућити и бољу припрему за живот и формирање позитивне слике о себи (18,5%), социјализацију (15,6%) и успешније разумевање вештина важних за живот (10,7%), или нешто друго (2,9%). Није непознаница да социјалне интеракције са вршњацима представљају основу за развој и социјализацију детета. „Прихваћеност од вршњака утиче на формирање позитивне слике о себи, па ученици који успевају да остваре позитивне односе са вршњацима и стекну пријатеље могу развити осећање сигурности и самопоуздања“ (Спасеновић, 2006, наведено према Вујачић, 2009, стр. 99).

Важности и корисности дружења деце типичног развоја са децом са тешкоћама у развоју. Сврха петог истраживачког задатка била је да се испитају перцепције родитеља о важности и корисности дружења деце типичног развоја са децом са тешкоћама у развоју. Резултати су представљени у Табели 6.

Табела 6. Важност и корисност дружења деце типичног развоја са децом са тешкоћама у развоју

		N	F	%	Min	Max	AS	SD
Да ли се Ваше дете дружи са неким дететом које има тешкоће у развоју?	Да.	205	74	36,1	1	3	1,80	,691
	Не.		99	48,3				
	Нисам сигуран/сигурна.		32	15,6				
Да ли сматрате да ваше дете кроз дружење са децом која имају тешкоће у развоју може да научи нешто корисно?	Да.	205	113	55,1	1	3	1,76	,897
	Не.		29	14,2				
	Мало тога.		63	30,7				

Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у основним школама на подручју Општинне Грачаница

Да ли је, по Вашем мишљењу, Ваше дете добило нешто тиме што је имало прилику да се образује са децом која имају тешкоће у развоју?	То му је помогло да реалније схвати живот.	205	51	24,9	1	6	2,84	1,427
	Стекло је навику да помаже другима.		34	16,6				
	Боље је разумело оне који имају проблеме.		50	24,4				
	Схватило је да разлика не значи и препрека.		39	19,0				
	Не, ништа.		27	13,2				
	То је било негативно искуство.		4	1,9				
Да ли Ваше дете помаже у учењу или на неки други начин детету са тешкоћама у развоју и какав је Ваш став у вези са тим?	Да, помаже и мислим да је то корисно за њега.	205	34	16,6	1	4	2,76	1,144
	Да, помаже и мислим да је то хумано.		62	32,3				
	Понекад, јер му то одузима време.		28	13,6				
	Не, колико ја знам.		81	39,5				
Да ли Ваше дете код куће говори о својим вршњацима из школе који имају тешкоће у развоју и на који начин?	Да, са израженим симпатијама.	205	44	21,5	1	4	2,66	1,027
	Да, углавном уз примедбе.		21	10,2				
	Ретко их помиње.		100	48,8				
	Никада их не помиње.		40	19,5				

Родитељи деце типичног развоја имали су задатак да одговоре на питање да ли се њихово дете дружи са неким дететом које има тешкоће у развоју. Одговори су разнолики: 48,3% родитеља има негативан одговор на постављено питање, 36,1% родитеља потврђује да се њихово дете дружи са дететом које има тешкоће у развоју, а најмањи број родитеља (15,6%) истиче да није сигурно да ли је то случај са њиховим дететом. Надаље, од родитеља је затражено мишљење о томе да ли кроз дружење са децом која имају тешкоће у развоју, њихова деца могу да науче нешто корисно. Више од половине родитеља дало је потврдан одговор (55,1%), скоро трећина њих мисли да могу да науче „мало тога“ (30,7%), а најмање је оних родитеља који су исказали негативан став (14,2%). Испитујући даље мишљење родитеља о томе зашто је важно и у ком смислу може бити корисно заједничко образовање све деце, дошло се до следећих података. Највећи проценат родитеља сматра да заједничко образовање све деце представља заправо могућност да деца типичног развоја реалније схвате живот (24,9%) и да боље разумеју оне који имају проблеме (24,4%). Осим тога, родитељи исказују став да кроз заједничко образовање и учење деца треба да схвате да разлика не значи и препрека (19,0%) и да је то прилика да науче да помажу другима (16,6%). Најмање родитеља определило се за

мишљење да не постоји никаква корист од заједничког образовања све деце (13,2%) и да је то било негативно искуство за њихово дете (1,9%). И у неким ранијим истраживањима родитељи деце типичног развоја истакли су позитивне стране инклузије за своју децу, попут добробити за социјални развој своје деце, прихватање различитости и развијање осетљивости за друге (De Boer et al., 2010). Ученици редовне популације у инклузивним одељењима показују веће прихватање, више цене индивидуалне разлике, имају веће самопоуздање, способност да склапају пријатељства и стичу нове вештине (Станковић Ђорђевић, 2013, стр. 88). Осим тога, за децу редовне популације истиче се да је веома користан аспект инклузије управо повећана осетљивост деце и прихватање различитости, те да постоји вероватноћа да ће ова деца преузимати већу друштвену одговорност и показати више социјалног самопоуздања (Хрњица, 1997; Daniels and Stafford, 2001; Ainscow, 2005, наведено према Станковић Ђорђевић, 2013).

Када родитељи деце типичног развоја износе став о томе да ли њихово дете помаже у учењу или на неки други начин деци са тешкоћама у развоју, може се приметити да велики број родитеља (у овом случају то је највећи проценат испитаника) даје позитиван одговор на постављено питање и сматра да је то хумано (32,3%) и корисно за њихово дете (16,6%), иако нека деца то чине понекад и повремено, јер им то одузима време (13,6%). Ипак, значајан је и постотак оних родитеља чија деца, према родитељским сазнањима, то никад не чине (39,5%). Када је реч о изношењу искустава и разговору код куће деце типичног развоја о својим вршњацима из школе који имају тешкоће, родитељи кажу да их ретко (48,8%) и никада (19,5%) не помињу, односно да их помињу са израженим симпатијама (21,5%) или уз примедбе (10,2%).

Ставови родитеља деце типичног развоја о условима за примену инклузивног образовања. У оквиру шестог истраживачког задатка сагледани су ставови родитеља деце типичног развоја о условима за примену инклузивног образовања, а добијени резултати представљени су у Табели 7.

Табела 7. Очекивања родитеља деце типичног развоја од инклузивног образовања

		N	f	%	Min	Max	AS	SD
Да ли сматрате да су деца са тешкоћама у развоју дискриминисана у нашем друштву?	Да, у потпуности.	205	81	39,5	1	3	1,76	,699
	Да, делимично.		93	45,4				
	Не.		31	15,1				
Да ли, по Вашем мишљењу, наше друштво чини довољно како би интегрисало децу са тешкоћама у развоју у друштво?	Да.	205	53	25,9	1	3	2,02	,734
	Да, али недовољно.		95	46,3				
	Не.		57	27,8				

Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у основним школама на подручју Ојшћине Грачаница

Да ли сматрате да постоје адекватни услови за децу са тешкоћама у развоју у школи где се образује Ваше дете?	Постоје задовољавајући услови.	205	58	28,3	1	3	2,07	,798
	Услови су прилично лоши.		74	36,1				
	Не постоје адекватни услови.		73	35,6				

Резултати истакнути у претходној табели говоре да родитељи деце типичног развоја највећим делом сматрају да су деца са тешкоћама у развоју дискриминисана у нашем друштву (у потпуности 39,5% и делимично 45,4%), а најмање родитеља заступа мишљење да нема ове врсте дискриминације (15,1%). Изражени резултати иду у прилог чињеници да наше друштво још много тога треба да унапреди и побољша у погледу целокупних права деце са тешкоћама у развоју, али и права на једнаке образовне стандарде и постигнућа, чега су испитивани родитељи веома свесни.

Расподела одговора родитеља деце типичног развоја о томе да ли наше друштво чини довољно како би интегрисало децу са тешкоћама у развоју у друштво говори у прилог претходно тумачених резултата у погледу дискриминације. Наиме, само 25,9% испитиваних родитеља мисли да наше друштво чини довољно како би интегрисало децу са тешкоћама у друштво, док је много већи постотак родитеља који је изразио став да то није довољно (46,3%) или да је то у потпуности изостало (не – 27,8%). На основу одговора, већим делом изражена је сагласност у ставу родитеља да друштво чини одређене напоре у погледу интеграције деце са тешкоћама у развоју у друштво и све његове оквире свакодневног функционисања, али да то није довољно.

Разматрајући даље питање адекватних услова примене инклузивног образовања у конкретним школама, прилагођених деци са тешкоћама у развоју, родитељи су највећим делом изразили мишљење да су постојећи услови прилично лоши (36,1%) или да уопште не постоје (35,6%). Мање од трећине ових родитеља (28,3%) изразило је став да постоје задовољавајући услови.

Закључак

Успешна инклузија зависи од многобројних фактора, у чијем се низу посебно издваја тријада наставник–родитељ–дете. Инклузија је сложен процес, који захтева сарадњу наставника, родитеља деце са тешкоћама, али и родитеља деце без тешкоћа у чијем је одељењу и дете са тешкоћама у развоју. У контексту приказаног рада, као један од кључних фактора издваја се родитељ. У том смислу, неопходан услов за успешну реализацију инклузивног процеса јесте формирање и постојаност позитивних ставова родитеља, али не само родитеља деце са тешкоћама у развоју, већ и родитеља деце типичног

развоја, чије је мишљење често занемарено. Управо из тих разлога, ставови родитеља деце типичног развоја о инклузивном образовању су веома важни за прихватање ученика са тешкоћама у развоју од стране вршњака и представљају кључан фактор за успешност инклузивног образовања. Важност ставова родитеља према инклузији намеће се због значајне улоге коју родитељи деце типичног развоја имају на формирање ставова власти те деце. Управо у наведеној аргументацији садржана је оправданост овог истраживања, које је имало за циљ да се испитају ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју.

На основу приказаних резултата, можемо закључити да родитељи деце типичног развоја имају позитиван став према инклузивном образовању. Могло би се закључити да су се, у односу на период од пре петнаестак година, ставови о деци са тешкоћама у развоју променили, и мењају се у позитивном смислу. Промена ставова могућа је кроз деловање више фактора, али у првом реду информисаност и едукација родитеља и целокупног јавног мњења ствара добру основу да се инклузија разуме, прихвати и примени. За родитеље из обухваћеног узорка инклузија није непознат појам, адекватно су информисани о њој, већим делом је прихватају и имају афирмативне ставове према образовању деце са тешкоћама у редовном образовном систему. Исказана мишљења родитеља деце типичног развоја у погледу инклузије и интеграције деце са тешкоћама у развоју крећу се у добром смеру и наговештавају чињеницу да су испитивани родитељи високо освешћени у препознавању значаја процеса инклузије и интеграције, те да у највећој мери изражавају сагласје у погледу образовања све деце у редовном систему образовања. Тај податак је веома значајан, јер образовање подразумева стицање различитог спектра вештина, не само академских, већ и социјалних, животних и функционалних, које омогућавају детету да се што ефикасније прилагоди променама у спољашњој средини. У том смислу, родитељи из обрађеног узорка свесни су да могу бити важан фактор поспешивања и унапређивања процеса инклузије, стварајући амбијент у којем би се неговао позитиван став према деци са тешкоћама у развоју, подизала свест осталих родитеља у вези са инклузијом и једнаким образовним могућностима и за децу са тешкоћама у развоју, као и личним активизмом путем којег би се побољшао положај деце са тешкоћама у развоју у друштву.

Надаље, родитељи деце типичног развоја већим делом исказали су спремност за прихватање инклузивног модела образовања, препознајући инклузивно окружење као амбијент у којем се негује и прихвата различитост, дешава стварни живот, врши међусобни утицај вршњака, који доприноси развоју свестраности, али се раздијају и предрасуде у једном врло важном периоду одрастања деце. Међутим, иако у мањини, код одређеног броја родитеља присутан је став да су деци са тешкоћама у

Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузији деце са тешкоћама у развоју у основним школама на подручју Ойшћине Грачаница

развоју неопходне специјализоване установе које би се бавиле њиховим образовањем, кроз који се прожимају сумње да за реализацију инклузивног образовања у редовној школи не постоји компетентан стручни кадар и довољно развијена сарадња родитеља и наставника, као и страх од запостављања деце типичног развоја услед веће посвећености деци са тешкоћама у развоју.

Истраживањем је утврђено да су ставови родитеља деце типичног развоја о заједничком боравку и функционисању деце са тешкоћама и без тешкоћа у развоју у школским условима изразито позитивни, те да заједничко образовање све деце пружа прилику сарадње и размене помоћи када је потребна, учи их равноправности, омогућава бољу припрему за живот и формирање позитивне слике о себи, помаже социјализацији и изградњи вештина важних за живот.

Резултати истраживања упућују на закључак да родитељи препознају важност и корисност дружења деце типичног развоја са децом са тешкоћама у развоју, у коме препознају могућност да деца типичног развоја реалније схвате живот и да боље разумеју различитост и оне који имају проблеме, као и да науче да помажу другима, чиме се ствара добра основа за развој осећаја алтруизма.

Истраживање ставова родитеља деце типичног развоја о условима за примену инклузивног образовања показало је изразито негативан смер. Исказана мишљења родитеља обухваћеног узорка указују на закључак да сматрају да су деца са тешкоћама у развоју дискриминисана у нашем друштву, а да је стање услова и опремљености школа такво да не задовољава ни минималне захтеве за реализацију инклузивног образовања за све.

На основу представљених резултата може се закључити да родитељи у највећој мери разумеју, подржавају и прихватају инклузивно образовање деце са тешкоћама у развоју, те да у њему виде различите бенефите и за своју децу. Међутим, не треба занемарити и чињеницу да је одређени број родитеља овим истраживањем показао сумње, отпор и неприхватање инклузивног модела наставе. Из тог разлога, намеће се закључак да је потребно даље радити на промовисању, информисању, али и на емоционалном прихватању и стварању пријатне атмосфере како у школама, тако и у широј друштвеној средини, како би се родитељи уверили да рад са децом са тешкоћама у развоју представља подстицај и изазов и за њих, и за њихову децу.

Треба напоменути да је овим радом приказан само део једног ширег истраживања, који се односи на дескрипцију истраживаних ставова, те да ће у будућности бити представљени и резултати који се односе на одређене предикторе ставова родитеља деце типичног развоја, попут пола, старости, образовања и места становања родитеља. У будућим истраживањима било би пожељно проверити постоје ли заиста нека негативна искуства родитеља на основу којих су формирано негативни ставови према инклузији.

Литература

- Анђелковић, М., Вучинић, В., Јаблан, Б., Ешкировић, Б. (2012). Ставови родитеља деце типичног развоја према инклузивном образовању деце са оштећењем вида предшколског узраста. *Специјална едукација и рехабилитација*, 11 (4), 507–520.
- Вујачић, М. (2006). Проблеми и перспективе деце са посебним потребама. *Зборник Института за педагошка истраживања*, Београд, 38 (1), 190–204.
- Вујачић, М. (2009). *Моћност и ограничења инклузије деце са тешкоћама у развоју у редовне основне школе*. Докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.
- Голубовић, С. (2005). *Смењње и поремећаји код деце омењене у развоју*. Београд: Дефектолошки факултет.
- Мацура, С. (2015). *Инклузивно образовање: Квалитетно образовање за све*. Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.
- Радивојевић, Д. и др. (2007). *Водич за унапређивање инклузивне образовне праксе*. Београд: Фонд за отворено друштво.
- Станковић Ђорђевић, М. (2013). *Карактеристике личности наставника и мајки и њихов однос према инклузији деце са развојним смењњама*. Докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Acedo, C., Amadio, M., Operti, R. (2008). *Defining an Inclusive Agenda: Reflections around the 48th Session of the International Conference on Education* [programme and meeting document]. Geneva: UNESCO International Bureau of Education.
- Booth, T. & Ainscow, M. (2000). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: CSIE.
- CETI (2006). *Oslonci i barijere za inkluzivno obrazovanje u Srbiji (Supports and Barriers for Inclusive Education in Serbia)*. Beograd: Centar za evaluaciju, testiranje i istraživanje.
- De Boer, A., Pijl, S.J., Minnaert, A. (2010). Attitudes of Parents Towards Inclusive Education: A Review of the Literature. *European Journal of Special Needs Education*, 25(2), 37–41.
- Elkins, J., Kraayenoord, C., Jobling, A. (2003). Parents' Attitudes to Inclusion of Their Children with Special Needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, UK, 3(2), 122–129.
- Hanson, M. J. et al. (2001). After Preschool Inclusion: Children's Educational Pathways over the Early School Years. *Exceptional Children*, 68(1), 65–84.
- Leyser, Y. & Kirk, R. (2004). Evaluating Inclusion: An Examination of Parent Views and Factors Influencing Their Perspectives. *International Journal of Disability, Development and Education*, 51(3), 271–285.
- Novović, T., Dimitrijević, V., Đurović, M. (2008). *Vrtić i škole po mjeri deteta*. Zavod za školstvo Crne Gore, Save The Children UK.
- Wagner, E., Bergin, C., Nhan-O'Reilly, J. (2018). *Time to Act: Providing Refugee Children the Education They Were Promised*. London: Save the Children UK.

Tatjana P. KOMPIROVIĆ

Tatjana S. RADOJEVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Pedagogy

Marija D. PAVLOVIĆ

School of Civil Engineering and Transportation, Priština – Gračanica

Attitudes of Parents of Children with Typical
Development Towards Inclusion of Children with
Developmental Disabilities in Primary Schools
in the Municipality of Gračanica

Summary

The paper discusses the basic constructive and pedagogical aspects related to the attitudes of parents of children with typical development towards inclusion and the importance of including children with developmental disabilities in the regular education system. Inclusion is a process that promotes universal acceptance and a sense of belonging for all students, not just the physical inclusion of children with disabilities in the regular education system. In order for a child with developmental disabilities to be included in the regular education system as successfully as possible, synchronized cooperation between the school, on the one hand, and the parents of children with developmental disabilities and the parents of children with typical development, on the other hand, is necessary. Taking this into account, the importance of the attitudes of parents of typically developing children towards inclusion is clear.

Accordingly, the aim of the paper was to theoretically and empirically determine and explain the attitudes of parents of children with typical development towards inclusion and the importance of including children with developmental disabilities in the regular education system. The research sample consisted of parents of children with typical development (N = 205) from Kosovo and Metohija, specifically the municipality of Gračanica. The data were processed with descriptive statistics, based on the questionnaire which was constructed for the purposes of the research.

The results of the research show that in the examined sample of parents of children with typical development, there are two polarities of attitudes towards inclusion and the inclusion of children with developmental disabilities in regular education, which shows that it is necessary to constantly work on raising awareness

of public opinion about the importance of inclusion and its importance for all children, but also on ensuring and improving the conditions for its full implementation.

Keywords: inclusion; inclusive education; children with developmental disabilities; attitudes of the parents of children with typical development.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).